

ТӨРИЙН БОЛОН ОРОН НУТГИЙН ӨМЧИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ

Нэг.Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн үндэслэл, шаардлага

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монгол Улс дэлхийн эдийн засгийн хөгжлийн түгээмэл хандлага, өөрийн орны өвөрмөц онцлогт нийцсэн олон хэвшил бүхий эдийн засагтай байна” гэж, мөн зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Төр нь нийтийн болон хувийн өмчийн аливаа хэлбэрийг хүлээн зөвшөөрч, өмчлөгчийн эрхийг хуулиар хамгаална” гэж, Иргэний хуулийн 99 дүгээр зүйлийн 99.2 дахь хэсэгт “Нийтийн өмч нь төрийн, орон нутгийн, шашны, олон нийтийн гэсэн хэлбэртэй байна” гэж тус тус заасан.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд 2019 онд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд Зургадугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн нийтийн өмч мөн. Байгалийн баялгийг ашиглах төрийн бодлого нь урт хугацааны хөгжлийн бодлогод тулгуурлаж, одоо ба ирээдүй үеийн иргэн бүрд эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрхийг нь баталгаажуулах, газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ. ...Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно”, Тавин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “...Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал хуулиар тогтоосон хязгаарын хүрээнд өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх,... эрхтэй.” гэсэн зарчмыг хуульчлан баталгаажуулсан.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 2 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-т төрийн нийтийн өмчийн зохицуулалтыг тодорхой болгохоор зааж, тус хуваарийн 1.1.1-д “...стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын орд ашигласны үр өгөөжийн дийлэнх нь буюу тавиас дээш хувь нь монголын ард түмэнд ногдох, шаардлагатай бол иргэдийн саналыг харгалзан Улсын Их Хурал хэлэлцэн байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд, төрийн нийтийн өмч байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэхдээ энэхүү баялгийг төр өмчлөх...зарчмыг

хуульчлах;”, 1.2.6-д “төрийн нийтийн өмчийг зохистой ашиглах, зарцуулахад тавих хяналтыг боловсронгуй болгох.”, 4.3.2-т “аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал хуулиар тогтоосон хязгаарын хүрээнд өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх,...эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх;”, 4.3.3-т “аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн эрх зүйн байдал, өмчийн болон төсвийн харилцааг тусгайлсан хуулиар ялгамжтай зохицуулах,...” гэж тусгажээ.

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны зорилтын 5.2.6-д “Бие даан хөгжих боломжийг бүрдүүлсэн орон нутгийн өмч, татварын боловсронгуй тогтолцоо бүхий эдийн засаг, санхүүгийн эрх мэдлийг орон нутагт шилжүүлнэ” гэж, 5.2.19-д “Төрийн компанийн засаглалыг сайжруулж, үр ашгийг нэмэгдүүлэн, өмч хувьчлалыг үе шаттай, үр дүнтэй явуулна” гэж тус тус заасан байна.

Улсын Их Хурлын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.1.4.2-т “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлагын нэгдмэл байдлыг хангах, төрийн болон орон нутгийн өмчит аж ахуйн нэгжийг улс төрөөс хараат бус, нээлттэй, ил тод, зах зээлийн зарчмаар үйл ажиллагаа явуулах тогтолцоог бүрдүүлэх, төрийн өмчийн бүртгэл, ашиглалт, үр өгөөж, хяналтыг сайжруулах зорилгоор Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийг шинэчилнэ.” гэж заасан.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2024 оны 181 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2028 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 1.1.1-д “Төрийн болон орон нутгийн өмч, түүний ангилал, өмчийн удирдлага, төрийн болон орон нутгийн өмчид хөрөнгө олж авах, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрх, бүртгэл, тооллого, тайлагналт, хяналт, ил тод байдалтай холбоотой нийтлэг харилцааг зохицуулах” хүрээнд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийг шинэчлэхээр тусгажээ.

Дээрх эрх зүйн шинэчлэл, бодлогын баримт бичигт дэвшүүлсэн зорилтын хүрээнд нийтийн өмч, түүний дотор төрийн болон орон нутгийн өмчийн харилцааны зохицуулалтыг Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтөд нийцүүлэх, хууль хоорондын давхардал, хийдлийг арилгах, төрийн болон орон нутгийн өмчийн ангилал, хэлбэрийг зохистой тогтоож, өмчийн удирдлага, бүртгэл, ашиглалт, хамгаалалт, хяналтын үр дүнтэй тогтолцоог бүрдүүлэх нь тус хуулийг шинэчлэн найруулах хууль зүйн шаардлагыг илэрхийлж байна.

1.2.Практик хэрэгцээ, шаардлага

-Монгол Улс 1990 оноос зах зээлийн эдийн засагт шилжсэнтэй холбогдуулан 1996 онд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийг анх баталсан бөгөөд уг хууль нь шилжилтийн үеийн төрийн болон орон нутгийн өмчийн талаарх төрийн байгууллагын эрх хэмжээг тогтоон, өмч хувьчлалыг зохицуулахад чиглэсэн байдаг. Гэтэл нийгэм, эдийн засгийн харилцаа хурдацтай өөрчлөгдөхийн хэрээр Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн зохицуулалт нь цаг үеийн нөхцөл байдалтай нийцэхгүй, нийгмийн харилцааны өөрчлөлт, хөгжлөөс хоцрох болжээ.¹

¹ Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, 2025 он.

Тухайлбал, хууль батлагдсанаас хойш нийт 39 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон бөгөөд тэдгээрийн дийлэнх нь тус хуулийн зохицуулалттай холбоотой тулгарч байгаа бэрхшээлийг шийдвэрлэхэд бус харин салбарын бусад хууль шинэчлэгдсэн, эсхүл тэдгээрт нэмэлт, өөрчлөлт орсонтой холбоотой байна. Өөрөөр хэлбэл, хуулийн нийт зүйлийн 80 орчим хувьд өөрчлөлт орсон ч тэдгээр нь нэгдсэн бодлого, зарчмаар биш салангид байдлаар өөр, өөр зорилгын хүрээнд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлт байна.

Хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойших өнгөрсөн 29 жилийн хугацаанд нийгэм, эдийн засгийн өөрчлөлтийг дагаж өмчийн харилцаатай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд томоохон өөрчлөлтүүд гарсны дотор 2002 онд Иргэний хууль, Газрын тухай хууль батлагдаж, 2005, 2023 онд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хууль, 2011 онд Төсвийн тухай хууль, Компанийн тухай хууль, 2020 онд Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль шинэчлэгдсэн зэрэг төрийн болон орон нутгийн үйл ажиллагаа, өмч болон бизнесийн харилцааг зохицуулсан хуулийн шинэчлэл томоохон байр суурийг эзэлнэ.

Ийнхүү Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн зохицуулалтын хийдэлтэй болон эрх зүйн шинэчлэлээс хоцорсон, хуульд цаг үеийн шинжтэй, бусад салбарын хуулийн өөрчлөлттэй уялдуулсан нэмэлт, өөрчлөлтийг удаа дараа оруулсан зэрэг нь хуулийн зохицуулалтын нэгдмэл, цогц байдлыг алдагдуулахад хүргэжээ.

-Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 70 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Үндсэн хөрөнгийн, шаардлагатай гэж үзвэл эргэлтийн хөрөнгийн улсын үзлэг тооллогыг төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага эрхлэн 4 жилд нэг удаа Засгийн газрын бүрэн эрхийн хугацаа эхэлсэн анхны жилийн IV улиралд багтаан явуулна” гэж заасны дагуу өнгөрсөн хугацаанд улсын тооллогыг нийт 7 удаа (1996, 2000, 2003, 2007, 2011, 2015, 2022 он) явуулсан байна.

2015 оны тооллогоор нийт 30 их наяд, 74 тэрбум, 984.7 сая төгрөгийн хөрөнгө тоологдсон нь өмнөх буюу 2011 оны тооллогын дүнгээс 15 их наяд, 614 тэрбум, 300 сая төгрөгөөр нэмэгдсэн дүнтэй байсан бол 2022 оны тооллогоор нийт 91.7 их наяд төгрөгийн хөрөнгө 6614 нэгж байгууллагад тоологдсон нь 2015 оны тооллогын дүнгээс 61.7 их наяд төгрөгөөр буюу 67 орчим хувиар нэмэгдсэн байна.

Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой толгой 99 компани, үйлдвэрийн газар нь 2023 оны жилийн эцсийн байдлаар нийт 23 их наяд 617 тэрбум төгрөгийн орлого, 16 их наяд 912 тэрбум төгрөгийн зардал, 4 их наяд 983 тэрбум төгрөг буюу 21.1%-ийн цэвэр ашиг, 64 их наяд 200 тэрбум төгрөгийн нийт хөрөнгө, 7.76%-ийн хөрөнгийн өгөөжтэй ажилласан байна. Мөн төрийн өмчийн хувьцааны ногдол ашгийн орлогоор улсын төсөвт 2019 онд 155.2 тэрбум, 2020 онд 173.6 тэрбум, 2021 онд 207.2 тэрбум, 2022 онд 469 тэрбум, 2023 онд 449.8 тэрбум төгрөгийг тус тус төвлөрүүлсэн байна.²

Төр болон орон нутаг нь улсын төсвөөс гадуур их хэмжээний хөрөнгийг өмчилж байгаа боловч өмчийг зохистой удирдах, үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх чиглэлд эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй хэвээр байна.

² “Төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн санхүү, эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд”, Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар, 2024 он.

-Хуульд төрийн өмчийг төрийн нийтийн зориулалттай болон төрийн өөрийн өмч гэж ангилж, ангилал тус бүрт хамаарах өмчийг ялган тодорхойлсон боловч тэдгээрийн хооронд давхцал үүссэн, төрийн өмчид хамаарах эдийн бус хөрөнгө болох эрх, оюуны өмчийн төрлийг орхигдуулсан байна.

Өөрөөр хэлбэл, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн “төрийн нийтийн зориулалттай өмч”-ийн хүрээ нь зөвхөн хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгөд хамаарахаар байгаа нь оновчгүй байна. Гэтэл зах зээлийн харилцаа хөгжихийн хэрээр аливаа баялгийг эдийн бус хөрөнгө хэлбэрээр удирдах нь зайлшгүй зүйл болсон. Энэ ч утгаараа, Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Зургаадугаар зүйлийн 2-т “...газрын хэвлийн баялгийн үр өгөөжийг Үндэсний баялгийн санд төвлөрүүлж тэгш, шударга хүртээхэд чиглэнэ.”, “Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордыг ашиглахдаа байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчимд нийцүүлэн түүний үр өгөөжийн дийлэнх нь ард түмэнд ногдож байх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтооно” хэмээн заажээ.

2024 онд батлагдсан Үндэсний баялгийн сангийн тухай хуулийн 12.5-д “Орлого төвлөрүүлэгч хуулийн этгээд нь 100 хувь төрийн өмчит компани байх бөгөөд хувьцааг Засгийн газар эзэмшинэ” гэж, 12.7-д “Стратегийн ач холбогдол бүхий ашигт малтмалын ордын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч хуулийн этгээдийн төрийн эзэмшлийн хувьцааг орлого төвлөрүүлэгч хуулийн этгээд эзэмшинэ” гэж заасан нь төрийн нийтийн өмчид хамаарах газрын хэвлийн баялгийг эдийн бус хөрөнгө болох хувьцаагаар дамжуулан удирдах асуудлыг хүлээн зөвшөөрсөн байна.

Түүнчлэн, “төрийн нийтийн зориулалттай өмч”-ийн жагсаалтад “Үндэсний баялгийн сан”, “Эрдэнэсийн сан”, “Монгол Улсын агаарын зай”, “Үндэсний архивын сан хөмрөг” зэргийг тусгаагүй байна. Эдгээр хөрөнгийг эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах эрхийг гагцхүү Улсын Их Хурал хуулиар тогтоох тул энэ шинжээрээ Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан “төрийн нийтийн өмч”-ийн ангилалд хамааруулж болохоор байна.

Төрийн нийтийн өмчийн зонхилох хэсэг болох газрын бүртгэл манай улстай адил өмчийн эрх зүйн тогтолцоотой улс орнуудад үл хөдлөх эд хөрөнгийн бүртгэлд тооцогддог боловч Монгол Улсын хувьд төрийн ба орон нутгийн өмчид хамаарах үл хөдлөх хөрөнгийн нэгдсэн бүртгэл байхгүй хэвээр байна.

-Нөгөө талаар өмчлөгч, өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэгч этгээдүүдийн эрх мэдлийн хуваарилалт ойлгомжгүй буюу өмчийн талаар эдлэх эрх, хүлээх үүргийг хөрөнгийн зориулалт, төрөлтэй уялдуулж тогтоогоогүй, хөрөнгийн ашиглалт, захиран зарцуулалтад тавих хяналт сул, төрийн өмчит хуулийн этгээдийг үүсгэн байгуулахад тавигдах нөхцөл, шаардлагыг хэт ерөнхий тодорхойлсон нь асуудал, хийдлийг үүсгэж байна.

Тухайлбал, Улсын Их Хурал, Засгийн газар, Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын өмчийг удирдах бүрэн эрх ойлгомжгүй, уялдаа холбоо сул, төрийн өмчийг эзэмшиж байгаа төрийн байгууллага, албан газар, үйлдвэрийн газар, компанийн эд хөрөнгийн эрх тодорхойгүй, төрийн өмчид хөрөнгө олж авах хязгаарлалт байхгүй, төрийн өмчийг захиран зарцуулах харилцааг шинж чанараар нь бус гэрээний төрлөөр шууд тулган зааж, өмчийг захиран зарцуулах уян хатан байдлыг хязгаарласан, төрийн өмчийг бусдад шилжүүлэх, ашиглуулах арга хэлбэр

явцуу, төрийн өмчийн бүртгэл, тооллого, тайлагнал, хяналт, мэдээллийн тогтолцоо нь зөвхөн төрийн өөрийн өмч, хяналтаар хязгаарлагдсан зэрэг асуудлыг дурдаж болохоор байна.³

-Төрийн болон орон нутгийн өмчийн харилцаанд “төрийн болон орон нутгийн өмчийг удирдах” тухай ойлголт ач холбогдолтой байдгаараа хувийн өмчийн эрх зүйгээс ялгаатай.⁴

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлага нь онолын хувьд эзэн-төлөөллийн асуудал (agency problem) болон хэлцлийн зардал (transaction cost) -ын тэнцвэрийг хангахад чиглэх учиртай. Энэхүү хоёр ойлголтын тэнцвэрийг сайн хангаж чадсан тохиолдолд төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлагын үр ашиг болон зардлын харьцаа сайжирна.⁵

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийн хөдөлгөөнийг шийдвэрлэх бүрэн эрхийг Улсын Их Хурал, Засгийн газар, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргад төвлөрүүлэх нь хэлцлийн зардлыг нэмэгдүүлж, төрийн өмчийн хөрөнгийн хөдөлгөөнийг зогсонги байдалд оруулах эрсдэлийг дагуулж байдаг.

Өөрөөр хэлбэл, төрийн болон орон нутгийн өмчийг эзэмшигчийн дотоод засаглал, хяналтын хүрээнд хэрэгжүүлэх боломж бүхий өмчийн удирдлагыг Улсын Их Хурал, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засгийн газар, Засаг дарга, төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын түвшинд шийдвэрлэж байгаа нь өмчийн удирдлагын зардал болон үр ашгийн харьцаанд сөргөөр нөлөөлж байна.⁶

-Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд Улсын Их Хурал бүх ард түмнийг төлөөлөн төрийн өмчийн өмчлөгч, аймаг, нийслэлийн Иргэдийн төлөөлөгчийн хурал нь орон нутгийн өмчийн өмчлөгч байхаар заасан боловч өмчлөх эрхийг төлөөлөн хэрэгжүүлэх журмыг тодорхой зохицуулаагүйгээс хуулийн хэрэгжилтэд хүндрэл учрах болсон.

Нөгөө талаар төрийн өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх этгээдүүдийн чиг үүрэг, эрх хэмжээг хэт ерөнхий болон давхцал, хийдэлтэй зохицуулсны улмаас төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн байгууллагын чиг үүрэг, хяналт хэрэгжүүлэх эрх хэмжээ хязгаарлагдаж, төрийн өмчийн бүртгэл, хяналтыг нэгдсэн журмаар хэрэгжүүлэхэд хүндрэл учирч, төрийн болон орон нутгийн өмчийн ашиглалт, хадгалалт, хамгаалалт, түүнд тавих хяналтыг сулруулж, үр өгөөжгүй захиран зарцуулах сөрөг үр дагаварт хүргэж байна.

Түүнчлэн, төрийн өмчит болон төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийн эд хөрөнгийн эрх хэт хязгаарлагдмал буюу хувьцаа эзэмшигчдийн хурал, төлөөлөн удирдах зөвлөл, гүйцэтгэх удирдлагад эд хөрөнгө захиран зарцуулах эрх олгоогүй нь компанийн сайн засаглалыг хэрэгжүүлэх, компанийн үр ашигтай ажиллах боломжийг хязгаарлахад хүргэжээ.

³ Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, 2025 он.

⁴ Н.Баярмаа, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн төсөлд өгөх санал, шүүмж, цуврал №40, 5, (ННФ., 2022).

⁵ Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, 2025 он.

⁶ Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, 2025 он.

-Орон нутгийн хувьд Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавин наймдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Аймаг, нийслэл, сум, дүүрэг нь хуулиар тусгайлан олгосон чиг үүрэг, өөрийн удирдлага бүхий засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, нийгмийн цогцолбор мөн” хэмээн заасан. Мөн Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Тавин есдүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал хуулиар тогтоосон хязгаарын хүрээнд өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэх эрхтэй” гэж хэмээн зааж, өмчлөгчийн эрхийг нь баталгаажуулсан байдаг.

Эдийн засгийн цогцолбор болохын хувьд орон нутаг нь 2021 оны байдлаар 11.901 тэрбум төгрөгийн хөрөнгийг өмчилж байна. Үүнээс нийслэлийн хувьд дангаараа 4.84 тэрбум буюу орон нутгийн нийт өмчийн гуравны нэгээс илүү хувийг өмчилж байна. Харин бодит байдал дээр сум, дүүрэг өөрийн өмчлөлийн хөрөнгөгүй байгаа нь Монгол Улсын Үндсэн хуулийн үзэл санааг амьдрал дээр хэрэгжүүлэх хуулийн зохицуулалт дутмаг байгааг илтгэж байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулиар орон нутгийн өмчийн харилцааг зөвхөн Есдүгээр бүлгээр зохицуулж ирсэн бөгөөд орон нутгийн өмчийг удирдах, үр ашгийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн харилцаа нь зохицуулалтын тодорхойгүй байдалд хүрчээ. Улмаар орон нутгийн өмчийн харилцаа нь тухайн шатны нэгжийн удирдлагаас гаргасан хэм хэмжээний актын хүрээнд өөр хоорондоо ялгаатай байдлаар зохицуулагдаж байна.

- Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан (2025)-д дурдсанаар төрийн байгууллагад олон тооны журам батлах эрхийг шилжүүлэх байдлаар хуулийн суурь бүтэц, бүрэн эрхийн хуваарилалтыг алдагдуулсан байна. Тухайлбал, төрийн өмчийг бусдад барьцаалуулах шийдвэрийг Улсын Их Хурал, бусдад шилжүүлэх шийдвэрийг Засгийн газар гаргахаар хуульд тус тус заасан нь бүрэн эрхийн хуваарилалтыг ойлгомжгүй болгосон, төрийн байгууллага, албан газар, төрийн өмчит компани өөрийн өмчлөлийн эд хөрөнгө (эд хогшил зэрэг хөдлөх эд хөрөнгө)-ийн захиран зарцуулах эрхийг хязгаарлаж, гүйлгээнд орох боломжийг хаасан, төрийн өмчийг удирдахтай холбоотой Засгийн газар болон Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газраас баталсан журмууд үйлчилж, хуулийн зохицуулалт дутагдаж байна. Иймд төрийн болон орон нутгийн өмчийг бусдад шилжүүлэх, ашиглуулахтай холбоотой суурь зохицуулалтыг журмаар бус хуульд нарийвчлан тусгаж, хууль тогтоомжийн тодорхой, нэгдмэл байдлыг хангах шаардлага үүсэж байна.

-2022 оны төрийн болон орон нутгийн өмчийн тооллогоор төрийн өмчит 1273, орон нутгийн өмчит 5341 хуулийн этгээд хамрагдсанаас хуулийн этгээдийн гэрчилгээтэй 5484 байгууллага байна. Үүнийг зохион байгууллалтын хэлбэрээр нь ангилж үзвэл, төсөвт байгууллага 4733, ХК 68, ХХК 99, төрийн болон орон нутгийн өмчит ААТҮГ 357, банк 3, төрийн тусгай сан 20, өрхийн эмнэлэг 204 байна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд төр чиг үүргээ хэрэгжүүлэх болон нийгмийн хэрэгцээг хангах зорилгоор өөрийн өмчөөр дангаараа байгуулсан хуулийн этгээдийг төрийн өмчит хуулийн этгээд байхаар заасан. Ингэхдээ “төрийн өмчит хуулийн этгээд” гэсэн ерөнхий ухагдахуун үүсгэж түүнийг дотор нь (i) төрийн байгууллага, албан газар, (ii) төрийн өмчит үйлдвэрийн газар, (iii) төрийн болон орон нутгийн өмчит төрөлжсөн мэргэшлийн эмнэлэг, нэгдсэн эмнэлэг, (iv) төрийн болон орон нутгийн өмчийн боловсролын сургалтын байгууллага /сургуулийн өмнөх боловсрол, ерөнхий боловсрол, мэргэжлийн болон техникийн, дээд боловсрол/ хэмээн 4 ангилсан байна. Өөрөөр хэлбэл, төрийн өмчит

этгээдийн нийтийн ба хувийн эрх зүйн статусыг үл харгалзан “төрийн өмчит хуулийн этгээд” гэсэн нэгдсэн ухагдахуунаар зохицуулсан нь гол алдаа болжээ. Үүний үр дүнд хоорондоо үйл ажиллагаа нь уялдаагүй, үр ашиг муутай олон компани, сан, төслийн нэгж, үйлдвэрийн газрууд төрөн гарсан гэсэн шүүмжлэлийг дагуулж байна.

Түүнчлэн, Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуульд оруулсан 2016 оны нэмэлт, өөрчлөлтөөр төрийн болон орон нутгийн өмчит мэргэшлийн эмнэлэг, нэгдсэн эмнэлгийг, 2023 оны өөрчлөлтөөр төрийн болон орон нутгийн өмчийн боловсролын сургалтын байгууллагыг төрийн өмчит хуулийн этгээдийн ангилалд тус тус хамааруулахдаа чухам ямар үндэслэл, шалгуурыг баримталсан нь тодорхойгүй байх бөгөөд төрийн өмчит хуулийн этгээдийг эд хөрөнгийн эрхийн шалгуураар нь ангилах бүтцийг алдагдуулсан байна.

Иймд (i) төрийн өмчит хуулийн этгээдийн ангиллыг эргэн харж, аж ахуйн тооцоотой үйлдвэрийн газар, төрийн өмчийн оролцоотой хуулийн этгээдийг Иргэний хуульд заасан ашгийн төлөө хуулийн этгээдийн хэлбэрээр нэгтгэн зохион байгуулах, (ii) гүйцэтгэх засаглал болон шүүх эрх мэдэл зэрэг төрийн үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэдэг байгууллагыг зөвхөн төсвөөс санхүүжих шаардлагаар бус нийтийг засаглах эрх мэдлийн шалгуураар нэгтгэн Захиргааны ерөнхий хуульд заасан нийтийн эрх зүйн этгээдийн ойлголттой нийцүүлэх, (iii) хувийн эрх зүйн этгээдийн хүрээнд зохион байгуулагдах учиртай төрийн өмчийн компанийн зохицуулалтыг тусгайлсан хууль, эсхүл Компанийн тухай хууль үйлчлэхээр тодорхой заах, (iv) төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх субъектыг байгуулахдаа тухайлсан хуулиар хуулийн этгээдийн эрх олгох болон засаглал, бүтэц, хяналт механизмын тогтолцоог нарийвчлан зохицуулдаг байх өөрчлөлтийг хийх шаардлагатай байна.⁷

-Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хуулиар төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүрэг болон хурал, даргын бүрэн эрх, тэдгээрийн эрх мэдлийн хуваарилалт, Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын хурлын ирц, шийдвэр гаргах процесстой холбоотой зохицуулалт тодорхой бус байна.

Мөн Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын хуралд төрийн өмчийн эзэмшигч холбогдох яамдын төлөөллийг оролцуулж, хамтын удирдлагын зарчимд тулгуурлан шийдвэр гаргаж байгаа хэдий ч орон тооны бус гишүүд нь бүхэлдээ Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газар, яамдын төлөөллөөс бүрдэж байна. Иймд тус газрын бүрэлдэхүүнд төрийн өмчийг удирдахад зохих мэдлэг, ур чадвар бүхий хөндлөнгийн этгээдийг оролцуулах замаар мэргэшсэн байдлыг хангах, хяналтыг бэхжүүлэх шаардлагатай байна.

-Төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллагаас хийх мэргэжлийн хяналтын хувьд 2016 он хүртэл Төрийн өмчийн хороо, түүнээс хойш Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар нэртэйгээр өөрчлөн зохион байгуулсан ч орон нутгийн өмч хариуцсан газар бүрэн бэхжээгүй, төрийн өмчит хуулийн этгээдэд тус газраас хяналт шалгалт хийсэн ч албан хаагч нь бусад төрийн хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байгууллагын адил улсын байцаагчийн эрх олгогдоогүйгээс хяналт шалгалтаар илэрсэн зөрчил, дутагдлыг арилгуулах арга хэмжээ авах зэрэг эрх хэмжээ хуулиар олгогдоогүй. Энэ нь төрийн өмчийн хөрөнгийг нэгдсэн зохион байгуулалтаар хангаж, удирдан зохион байгуулах чиг үүрэг бүхий

⁷ Мөн тэнд.

байгууллагын зүгээс хийх төрийн мэргэжлийн хяналтыг үр дүнгүй болгох тул (i) Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газрын төрийн өмчид тавих мэргэжлийн хяналтын чиг үүргийг тодорхой болгох, (ii) улмаар хяналт тавих албан хаагчид улсын байцаагчийн статус олгож, мэргэжлийн хяналтыг сайжруулах шаардлагатай байна.

-Одоогийн хууль, эрх зүйн орчинд төрийн болон орон нутгийн өмчийн нэгдсэн цахим систем үүсгэх, мэдээллийн сан бүрдүүлэх эрх зүйн үндэс бүрдээгүй бөгөөд цахим системээр дамжуулан олон нийтэд төрийн болон орон нутгийн өмчийн нээлттэй тайлан, мэдээлэл гаргах үүргийн зохицуулалт байхгүй байна.

Иймд төрийн болон орон нутгийн өмчийн нэгдсэн цахим сан үүсгэх эрх зүйн үндсийг хуулиар тогтоох, түүний аюулгүй байдал, засвар шинэчлэлт, мэдээллийн найдвартай байдлыг хангах, тухайн цахим мэдээллийн системд байршуулах төрийн өмчит хуулийн этгээдийн тайланг тодорхой болгож, зөвхөн санхүүгийн тайлан бус олон нийтэд ойлгомжтой байдлаар тайлбарласан өмчийн төлөв байдал, бүртгэл, тооллого зэрэгтэй холбоотой тайлан гаргах зохицуулалтыг бий болгох замаар өмчийн ил тод байдлыг хангах шаардлагатай байна.

Дээр дурдсан үндэслэл, шаардлагын хүрээнд Монгол Улсын зах зээлийн эдийн засгийн шилжилтийн үеийн төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлага, өмч хувьчлалын зохицуулалтаас өмчийг зохистой удирдах, үр ашгийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн эрх зүйн шинэчлэлийг хийх практик шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Хоёр.Хуулийн төслийн зорилго, ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн нэрийг Иргэний хуульд заасан өмчийн төрөлд нийцүүлэн өргөжүүлж, нийтийн өмчийн суурь харилцааг зохицуулах хүрээнд “Нийтийн өмчийн хууль” гэж өөрчилж, төрийн болон орон нутгийн өмчийн харилцааг тус хуулиар, харин олон нийтийн болон шашны өмчийн харилцааг уг хуульд нийцүүлэн тухайлсан хуулиар зохицуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлнэ.

Энэ хүрээнд хуулийн төслийн зорилгыг нийтийн өмч, түүний ангилал, өмчийн удирдлага, нийтийн өмчид хөрөнгө олж авах, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулах, бүртгэл, тооллого, тайлагнал, хяналт, ил тод байдлыг хангахтай холбоотой нийтлэг харилцааг зохицуулах гэсэн агуулгаар өргөжүүлэн тодорхойлж, хуулийн төсөлд дараах зарчмын өөрчлөлтийг тусгана:

1.Нийтийн өмч, түүний дотор төрийн болон орон нутгийн өмчийн удирдлага, зохицуулалт, хяналтын нэгдмэл байдлыг хангах зорилгоор хуулийн үйлчлэх хүрээг өргөжүүлэхийн зэрэгцээ хуулийн үйлчлэлд хамаарахгүй боловч тухайлсан хуулиар нарийвчлан зохицуулах харилцааг бусад хууль тогтоомж болон эрх зүйн шинэчлэлтэй уялдуулан тодорхойлно;

2.Хуулийн нэр томъёог Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Иргэний хуульд нийцүүлэн шинэчилж, төрийн болон орон нутгийн өмчийн харилцаанд баримтлах зарчимд өмчийн удирдлага нэгдмэл байх, өмчийн удирдлагыг хуулиар тогтоосон хязгаарлалтын хүрээнд хэрэгжүүлэх, тооцоо, судалгаанд үндэслэсэн, тогтвортой хөгжлийг хангахад чиглэсэн байх зэрэг тусгай зарчмыг тусган хуульчилна;

3.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ангиллыг Монгол Улсын Үндсэн хуульд нийцүүлэн шинэчилж, төрийн өмчийн өмчлөгч нь Улсын Их Хурал, орон нутгийн өмчийн өмчлөгч нь аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурал байх зарчмыг хэвээр хадгалж, өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэгч этгээдүүдийн эрх хэмжээний давхцал, ойлгомжгүй байдлыг арилгаж, харилцан уялдаатай байдлаар зохицуулна. Мөн төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага болон орон нутгийн өмчийн газрын чиг үүргийг тодруулан хуульчилна;

4.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн өмчлөгч, өмчийн удирдлагыг хэрэгжүүлэгч, өмчийн эзэмшигч этгээдийн эрх зүйн байдлыг хөрөнгийн эрхийн байдалтай нь уялдуулан оновчтой тогтооно. Төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн өмчийн удирдлага болон хувьцаа эзэмшигчийн эрх хэрэгжүүлэгчийн эрх, үүрэг, төлөөлөн удирдах зөвлөлийн гишүүнд нэр дэвшүүлэх, гүйцэтгэх удирдлагыг томилох зэрэг асуудлыг төрийн болон орон нутгийн өмчит компанийн тухай бие даасан хуулиар зохицуулахаар хуульчилна;

5.Төрийн болон орон нутгийн өмчид хөрөнгө олж авах, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгийг бусдад ашиглуулах, шилжүүлэх асуудлыг үр ашигтай, шударга байдлаар хэрэгжүүлэх журам, аргыг нарийвчлан хуульчилна. Энэ хүрээнд төрийн өмчийг нийтийн эрх ашгийн төлөө түр ашиглуулах зориулалт, гэрээний нөхцөл, төрийн болон орон нутгийн өмчийг бусдын өмчлөлд шилжүүлэх ажиллагаанд тавих хяналтыг хэрэгжүүлэх журмыг шинээр тогтооно;

6.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн бүртгэлийн нэгдмэл тогтолцоо, түүний бүрдэл хэсэг (төрийн нийтийн болон тусгайлсан өмч, орон нутгийн өмч)-ийг тодорхойлж, хөрөнгө бүртгэх, тоолох, үнэлэх үйл ажиллагааг нарийвчлан зохицуулна. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн эдийн болон эдийн бус хөрөнгийг бусдад ашиглуулах, шилжүүлэхтэй холбоотой гэрээний бүртгэлийг бий болгож, холбогдох мэдээллийн ил тод байдлыг хангах хууль зүйн үндэслэлийг бүрдүүлнэ;

7.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн ашиглалтын хяналт шалгалт, сахилга, хариуцлагын үр нөлөөтэй тогтолцоог бүрдүүлж, өмчлөгч болон төрийн хяналтыг хэрэгжүүлэх журмыг нарийвчлан зохицуулж, Улсын Их Хурал, Засгийн газар, аймаг, сум, нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг дарга болон төрийн өмчийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны байгууллага, орон нутгийн өмчийн газраас хяналт хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны үндэслэл, журмыг тодорхойлно;

8.Төрийн болон орон нутгийн өмчийг удирдах үйл ажиллагааны ил тод байдал болон олон нийтийн хяналтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор өмчийн бүртгэл, тайлагналттай холбоотой журмыг шинэчилж, өмчийн бүртгэл, хөдөлгөөн, хяналт шалгалтын талаарх мэдээллийг тусгасан төлөв байдлын тайланг гаргаж, Улсын Их Хурал, иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнах, тайланг олон нийтэд нээлттэй байршуулах талаар нарийвчлан зохицуулна;

9.Төрийн болон орон нутгийн өмчийн төрөл, ангилал, үнэлгээ, өмчийн хөдөлгөөн, тооллого, тайлан, хяналт шалгалттай холбоотой мэдээллийг төвлөрүүлсэн "Мэдээллийн нэгдсэн сан"-г бүрдүүлж, санг эрхлэн хөтлөх, мэдээллийг баталгаажуулах болон хадгалалт, хамгаалалтыг хэрэгжүүлэх журмыг хуульчилна;

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга буюу Нийтийн өмчийн хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлд заасан хэлбэр, мөн хуулийн 28-30 дугаар зүйлд заасан шаардлагад нийцүүлэн боловсруулна.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, хүрэх үр дүн, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний тухай санал

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулга буюу Нийтийн өмчийн хууль батлагдсанаар төрийн болон орон нутгийн өмчийн төрөл, хөрөнгийн ангилал, өмчлөх эрх болон өмчийн удирдлага хэрэгжүүлэх субъектын чиг үүрэг, үйл ажиллагааны үндэслэл, журам тодорхой болж, төрийн болон орон нутгийн өмчийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах, хөрөнгийн ашиглалтыг сайжруулах, үр ашиг, үнэлгээг нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлнэ.

Мөн төрийн болон орон нутгийн өмчийн харилцаатай холбоотой хууль хоорондын хийдэл, зөрчил арилж, төрийн нийтийн өмчид хамаарах газар, байгалийн баялаг болон бусад хөрөнгийн удирдлагын нэгдмэл тогтолцоо, Монгол Улсын Үндсэн хуульд тодорхойлсон байгалийн баялаг ард түмний мэдэлд байх зарчим бодитой хэрэгжих хууль зүйн суурь нөхцөл бүрдэнэ.

Төрийн болон орон нутгийн өмчтэй холбоотой шийдвэр хариуцлагатай, ил тод, нээлттэй байх, төрийн үйлчилгээ түргэн шуурхай, хүнд суртлаас ангид байх зарчмын хэрэгжилт хангагдаж, төрийн болон орон нутгийн өмчийг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах болон үнэлэх, бүртгэх, эзэмших, ашиглах үйл ажиллагаа нийтийн эрх ашигт нийцсэн, үр ашигтай байх хууль зүйн үндэслэл бүрдэнэ.

Өмчийн удирдлагын эрх мэдлийн хуваарилалтыг оновчилж, төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөдөлгөөний шийдвэр гаргалтын процессыг хялбаршуулж, нэгдсэн хяналтын механизмыг бүрдүүлснээр өмчийн удирдлагын үр ашиг болон зардлын харьцаа сайжирна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн үр ашигт байдлыг дээшлүүлж, хөрөнгийг бүрэн бүртгэж өмчлөх эрхийг баталгаажуулснаар төрийн өмч нэрийн дор хэн нэгэн эрх мэдэлтэн, албан тушаалтан хувьдаа шамшигдуулах, зүй бус үйлдэл гаргахаас сэргийлэх, улмаар төрд итгэх олон нийтийн итгэлийг нэмэгдүүлэх боломж бүрдэнэ.

Дөрөв.Хуулийн төслийн Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай уялдсан байдал, шинээр боловсруулах болон нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн талаарх санал

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл буюу Нийтийн өмчийн хуулийн төслийг хуульд заасан шаардлагын дагуу Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцүүлэн, Иргэний хууль, Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд болон бусад хууль тогтоомжтой уялдуулан боловсруулна.

Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийг шинэчлэн найруулж байгаатай холбогдуулан Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25.2-т заасны дагуу 1996 оны 05 дугаар сарын 27-ны өдөр батлагдсан Төрийн болон орон нутгийн

өмчийн тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

Түүнчлэн, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 27 дугаар зүйлд заасны дагуу хууль хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан төрийн болон орон нутгийн өмчийн эзэмшигч этгээдийн ангиллын шинэчлэлд нийцүүлэн хуулийн этгээдийг татан буулгах, өөрчлөн байгуулах зэрэг арга хэмжээ, түүнийг хэрэгжүүлэх эрх бүхий этгээд, хугацааг тогтоосон шилжилтийн үеийн зохицуулалт бүхий Нийтийн өмчийн хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг боловсруулна.

Мөн хуульд заасан нэр томъёог жигдлэх, зохицуулалт хоорондын уялдааг хангах зорилгоор Ашигт малтмалын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Боловсролын ерөнхий хуульд нэмэлт оруулах тухай, Гадаадын иргэний эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Газрын тосны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Газрын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Газрын төлбөрийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Генетик нөөцийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Геодези, зураг зүйн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээг дэмжих тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Засгийн газар дахь хяналтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Кибер аюулгүй байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Кино урлагийг дэмжих тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Ойн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Соёлын өвийг хамгаалах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн албаны тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Төр хувийн хэвшлийн түншлэлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Төрийн аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулалт тухай, Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Хот, суурины ус хангамж, ариутгах татуургын ашиглалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цөмийн энергийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Шилэн дансны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрчим хүчний тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл болон “Хууль баталсантай холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай”, “Төрийн захиргааны байгууллагын тогтолцоо, бүтцийн ерөнхий бүдүүвчийг шинэчлэн батлах тухай” Тогтоолын хавсралтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг тус тус боловсруулна.

---oOo---